

8. Međunarodni naučni skup

Specijalna edukacija
i rehabilitacija

DANAS

ZBORNIK RADOVA
PROCEEDINGS

8th International Scientific
Conference - Special education
and rehabilitation today

BEOGRAD 2014.

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

VIII međunarodni naučni skup
**SPECIJALNA EDUKACIJA I
REHABILITACIJA DANAS**

Beograd, 07–09. novembar 2014.

Zbornik radova

The Eight International Scientific Conference
**SPECIAL EDUCATION AND
REHABILITATION TODAY**

Belgrade, November, 07-09, 2014

Proceedings

Beograd, 2014.
Belgrade, 2014

SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
Zbornik radova
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY
Proceedings

VIII međunarodni naučni skup
Beograd, 7-9. 11. 2014.
The Eighth International Scientific Conference
Belgrade, 07-09. 11. 2014.

Izdavač / Publisher:
Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation
11000 Beograd, Visokog Stevana 2
www.fasper.bg.ac.rs

Za izdavača / For Publisher:
prof. dr Jasmina Kovačević, dekan

Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-chief:
prof. dr Mile Vuković

Urednici / Editors:
prof. dr Jasmina Kovačević
prof. dr Dragana Maćešić-Petrović

Kompjuterska obrada teksta - Computer word processing:
Biljana Krasić

Zbornik radova Proceedings će biti publikovan
u elektronskom obliku CD.
Proceedings will be published in electronic format CD.

Tiraž / Circulation: 200

ISBN 978-86-6203-061-0

IZVRŠENJE ALTERNATIVNIH SANKCIJA U FUNKCIJI PREVENCIJE KRIMINALITETA*

Danica Vasiljević-Prodanović**

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Prevenција kriminaliteta predstavlja najvažniju funkciju krivičnih sankcija u savremenom krivičnom pravu. Prevenција se ostvaruje na različitim nivoima: propisivanjem krivičnih sankcija zakonom (ante delictum), delovanjem institucija sistema krivičnog pravosuđa nakon izvršenog krivičnog dela (post delictum), u fazi izvršenja sankcije nakon izrečene pravnosnažne presude (post judicem), kao i u postpenalnoj fazi, nakon izvršenja sankcije. Krivična sankcija nije, i ne bi trebalo da bude, prijatno iskustvo za osuđenog. Autori su saglasni da kazne zatvora, pored drugih nedostataka, imaju slabe efekte generalne i specijalne prevencije. Štaviše, izvršenje kazne zatvora može doprineti razvoju kriminalnih dispozicija osuđenog i daljem generisanju kriminaliteta. Alternativne sankcije su sredstva krivičnopravne reakcije kojima se nastoji da se svrha sankcionisanja ostvari otklanjanjem štetnih efekata kazne zatvora. Međutim, postavlja se pitanje kakvi su potencijali ovih sankcija u suzbijanju kriminaliteta? Da li se primenom alternativna kazne zatvora može uticati na smanjenje kriminalnog povrata i odvracanje potencijalnih učinilaca? Cilj ovog rada je razmatranje ovih pitanja, kao i analiza nekih elemenata postupaka izvršenja alternativnih sankcija koji mogu biti od značaja za uticaj na osuđenog u smislu prevencije kriminalnog ponašanja.

Ključne reči: alternativne sankcije, prevencija, kriminalitet

UVOD

Alternativne sankcije su sredstva krivičnopravne reakcije kojima se nastoji da se svrha sankcionisanja ostvaruje na manje restriktivan način u odnosu na kaznu zatvora. Složićemo se da alternativne sankcije mogu imati različite ciljeve: izbegavanje štetnih efekata zatvaranja, rasterećenje kaznenih sistema, smanjenje troškova izvršenja krivičnih sankcija, korist po zajednicu od besplatnog rada osuđenih, ostvarivanje ciljeva restorativne pravde. Spisak prednosti alternativnih sankcija u velikoj meri nadmašuje listu njihovih nedostataka, pa im neki teoretičari danas pripisuju „čudotvorna svojstva“. Postavlja se, međutim, pitanje kakvi su potencijali ovih sank-

* Ovaj tekst je nastao kao rezultat rada na projektu „Razvoj metodologije evidentiranja kriminaliteta kao osnova efikasnih mera za njegovo suzbijanje i prevenciju“, br. 179044, koji finansira Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije. Rukovoditeljka projekta je prof. dr Vesna Nikolić-Ristanović.

** vp.danica@gmail.com

cija u suzbijanju kriminaliteta? Da li se primenom alternativa kazne zatvora može uticati na smanjenje kriminalnog povrata? Prevencija kriminaliteta, kao jedna od glavnih funkcija krivičnih sankcija, je proklamovana i u našem krivičnom zakoniku kao opšta svrha kažnjavanja. Istraživanja u svetu su pokazala da se primenom kazne zatvora ne ostvaruje uticaj na smanjenje kriminalnog povrata. Logično je zapitati se kakvo dejstvo na planu generalne prevencije mogu ostvariti sankcije koje su nominalno blaže u odnosu na kaznu zatvora. Ukoliko pretnja lišavanja slobode, kao i sve deprivacije i neprijatnosti kazne zatvora ne postižu cilj odvratanja potencijalnih učinilaca, malo je verovatno da će blaža pretnja imati takav efekat. Mogli bismo polemisati o tome da alternativne sankcije imaju kvalitete koji nadmašuju osobenosti kazne zatvora: poštovanje dostojanstva učinioca, edukativni karakter, dejstvo na jačanje morala i odgovornosti, promovisanje vrednosti zajednice, itd. Nema sumnje da koncept alternativnih sankcija ukazuje na drugačiji odnos društva prema učiniocu krivičnog dela, kao i pojedincu uopšte. Međutim, njegovo dejstvo na planu generalne prevencije bi bilo veoma teško dokazati, ako je to uopšte i moguće. Ograničimo se zato na razmatranje uticaja alternativnih sankcija na kriminalni povrat, temu koja je u literaturi detaljno obrađivana.

Metodološki problemi procene efektivnosti krivičnih sankcija

Istraživači su saglasni da prestupnici kojima se izriču novčane kazne imaju najmanju stopu povrata u odnosu na druge sankcije. Prema nekim podacima, stopa ponovnih osuda u periodu od 5 godina za prestupnike kojima je izrečena novčana kazna je 25% u odnosu na osuđene na kaznu zatvora (75%). Na prvi pogled bi se moglo pomisliti da su stvari potpuno jasne. Međutim, zaključivanje na osnovu ovih podataka nije validno iz prostog razloga što se rizik povrata za ove dve grupe prestupnika veoma razlikuje.

Ovo je glavni metodološki problem u proceni efekata različitih krivičnih sankcija. Naime, u praksi je veoma teško napraviti istraživački projekat sa ujednačenim grupama. U idealnom slučaju trebalo bi koristiti dizajn sa nasumično izabranim uzorcima za eksperimentalnu i kontrolnu grupu, što je gotovo nemoguće kada je reč o izricanju sankcija. Drugi problem kod ocenjivanja efekata sankcija je mera recidivizma. Neki autori koriste podatke o ponovnim osudama (dakle, sudske statistike), neki o ponovnom izvršenju krivičnih dela (policijske statistike), a u nekim studijama se koriste podaci o samoprijavlivanju prestupništva. Svaka od ovih mera ima svoje nedostatke i ograničenja. Primera radi, statistika ponovnih osuda će dati umanjenu sliku recidiva jer ne možemo znati koliko je krivičnih dela prestupnik izvršio pre ponovne osude. Pored toga, stopa ponovnih osuda u mnogome zavisi od promena u praksi policije i tužilaštva. Mera recidiva zasnovana na stopi ponovnih osuda je gruba mera koja ne uzima u obzir promene u težini i učestalosti recidiva (Lappi-Seppala, 2008). Postoji i problem definisanja recidiva, to jest, da li se pod recidivom

smatra ako je prestupnik u periodu praćenja izvršio krivično delo iste vrste ili bilo koje krivično delo.

Nalazi studija o efektima alternativnih sankcija na recidiv

Navešću rezultate nekih istraživanja kojima su mereni efekti primene pojedinih alternativnih sankcija na kriminalni povrat. Kada je reč o novčanim kaznama, rezultat studije iz 1990. (Hillsman), pokazuje da prestupnici kojima je izrečena novčana kazna imaju nižu stopu povrata u odnosu na prestupnike sličnih karakteristika koji su upućeni na probaciju ili im je izrečena kratkotrajna kazna zatvora. Novije istraživanje koje je obavio P. Gendreau sa sar. (2000) pokazalo je da prestupnici kojima su izrečene novčane kazne imaju 4% manji recidiv u odnosu na kontrolnu grupu pod probacionim nadzorom.

MacKenzie sa sar. je 1999. obavila opsežnu studiju metodom samoprijavlivanja na uzorku prestupnika na probaciji. Ustanovljeno je da probacija može imati uticaj na smanjenje recidiva u slučaju imovinskih krivičnih dela. Kada je reč o intenzivnom probacionom nadzoru (ISP), sankciji koja je veoma popularna u SAD, Gendreau sa sar. (2000) su meta-analizom 47 studija pokazali da ne postoji razlika između ISP i obične probacije kada je reč o stopi povratništva. Iako su istraživanja tokom 1980-ih ukazivala na značajne uspehe ove sankcije u smanjenju ponovnih hapšenja prestupnika, nalazi studije Petersilia i Turner iz 1993. su pokazali da je 37% prestupnika na ISP nadzoru ponovo uhapšeno u roku od 1 godine, za razliku od 33% prestupnika na probaciji. Uslovna osuda je ocenjena kao sankcija sa relativno manjim kapacitetom za snižavanje recidiva u poređenju sa drugim sankcijama. Zagovornici uslovne osude uglavnom preporučuju njenu primenu prema lakšim prestupnicima, imajući u vidu da je u tim slučajevima potreba za zastrašivanjem ograničenija (Vasiljević-Prodanović, 2012). Istraživanje obavljeno u Barseloni (Cid, 2005) na uzorku od 119 osuđenih, u kome je kao mera recidiva korišćena stopa ponovnih hapšenja u periodu od 5 godina, je pokazalo relativno malu stopu recidiva (10,6%) primarnih prestupnika, dok je u slučaju prestupnika sa većim brojem hapšenja stopa recidiva bila znatno viša (38,1%). Istraživanje je pokazalo da je kriminalni dosije prestupnika jedina varijabla u statističkoj vezi sa recidivom.

Nalazi studija o uticaju rada u javnom interesu na recidivizam nisu u saglasnosti. Starija istraživanja (Zimring, 1974; Pease, 1985) su pokazala da se efektivnost ove kazne u smanjenju recidiva ne razlikuje u odnosu na kaznu zatvora, a do sličnih nalaza došla je McIvor 1995. Interesantan je nalaz studije koju je obavio Spans 1998. u Holandiji. Prvobitni rezultati su pokazali da je recidiv u periodu od 5 godina nakon izvršenog rada u javnom interesu 43%, za razliku od kontrolne grupe sa uslovnom osudom (60%) i grupe sa izrečenom kaznom zatvora (70% recidiva). Ispostavilo se da grupe nisu ujednačene po veoma bitnom faktoru – broju prethodnih policijskih prijava, pa je prvobitni nalaz o uspešnosti rada u javnom interesu odbačen. Novije

studije su pokazale da rad u javnom interesu može imati nešto povoljniji uticaj na recidivizam u odnosu na kaznu zatvora (Killias i sar., 2000; Muiluvori, 2001). Prema nalazima studije Wermink i sar. (2010) prestupnici kojima je izrečen rad u javnom interesu imaju znatno manju stopu recidiva (47% manje) u odnosu na prestupnike sa izrečenom kaznom zatvora.

Evaluacija tri programa elektronskog nadzora u Kanadi (Bonta i sar., 2000) nije pokazala da elektronski nadzor ima pozitivan uticaj na recidivizam. Istraživanjem nije potvrđena statistički značajna razlika u poređenju sa ujednačenim grupama prestupnika na probaciji ili sa izrečenom kaznom zatvora. Finn, Muirhead-Stevens (2002) su zaključili da elektronski nadzor ne utiče na smanjenje recidiva nasilnih prestupnika na parolnom nadzoru, ali može imati uticaj na seksualne prestupnike na parolnom nadzoru.

ZAKLJUČAK

Na osnovu navedenih nalaza možemo zaključiti da istraživači nisu saglasni u pogledu efekata različitih alternativnih sankcija na recidivizam. Iako neke studije pokazuju pozitivno dejstvo pojedinih sankcija na određene kategorije prestupnika, opšta ocena bi bila da alternativne sankcije nemaju značajno veći uticaj na buduće kriminalno ponašanje u odnosu na kazne zatvora. Međutim, ne moramo po svaku cenu posmatrati efekte alternativnih sankcija samo kroz prizmu njihovog neposrednog dejstva i u svetlu numeričkih pokazatelja. Postoje i drugi značajni ciljevi, pored onih koji su već navedeni. Jedan od njih je smanjenje socijalne marginalizovanosti prestupničke populacije koju često karakteriše: nezaposlenost, siromaštvo, nedovoljno obrazovanje, slabi socijalni kontakti, zloupotreba PAS, loše mentalno i fizičko zdravlje. Alternativne sankcije imaju edukativnu, medicinsku i socijalnu komponentu kojima se može delovati na poboljšanje celokupnog funkcionisanja prestupnika. To je svakako humani cilj, a dugoročno posmatrano, može doprineti i smanjenju kriminalne aktivnosti.

LITERATURA

- Bonta, J., Wallace-Carpeta, S., Rooney, J. (2000) Can electronic monitoring make a difference? An evaluation of three Canadian programs. *Crime and Delinquency*, vol. 46, 61-75.
- Cid, J. (2005) Suspended sentences in Spain: Decarceration and recidivism. *Probation Journal*, Vol. 52, No.2, 169-179.
- Finn, M. A., Muirhead-Stevens, S. (2002). The effectiveness of electronic monitoring with violent male parolees. *Justice Quarterly*, Vol. 19, No 2, 293-312.
- Gendreau, P., Goggin, C., Cullen, F. T., Andrews, D. A. (2005) The Effects of Community Sanctions and Incarceration on Recidivism, *Forum on Corrections Research*, Vol. 12, Issue 2, 10-13.

- Hillsman, S. (1990) Fines and Day Fines. *Crime & Justice*, Vol. 13, 49-98.
- Killias, M., Aebi, M., Ribeaud, D. (2000) Does Community Service Rehabilitate Better than Short-term Imprisonment? Results of a Controlled Experiment. *The Howard Journal of Criminal Justice*, Vol 39, No 1, 40-57.
- Lappi-Seppala, T. (2008) Crime prevention and community sanctions in Scandinavia. Resource material. *Work product of the 135th international senior seminar*, Tokyo: UNAFEI str. 20-52.
- MacKenzie, D., Browning, K., Skroban, S, Smith, D. (1999) The impact of probation on the criminal activities of offenders. *Journal of Research on Crime and Delinquency*, Vol. 36, No.4, 423-453.
- McIvor, G. (1995) CSOs Succeed in Scotland. U: Tonry, M., Hamilton, K. (Eds.) *Intermediate sanctions in overcrowded times*. Boston: Northeastern University Press, 77-84.
- Muiluvuori, M.-L. (2001) Recidivism among people sentenced to community service in Finland. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, Vol. 2, No. 1, 72-82.
- Petersilia, J., Turner, S. (1993) Intensive Probation and Parole. *Crime & Justice*, vol. 17, 281-335.
- Spaans, E. C. (1998) Community service in the Netherlands: Its effects on recidivism and net-widening. *International Criminal Justice Review*, Vol. 8, No. 1, 1-14.
- Vasiljević-Prodanović, D. (2012) *Alternativa kratkotrajnim kaznama zatvora*. Doktorska disertacija odbranjena 27.02.2012. Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Univerzitet u Beogradu.
- Wermink, H., Blokland, A., Nieuwebeerta, P., Nagin, D., Tollenaar, N. (2010) Comparing the effects of community service and short-term imprisonment on recidivism: a matched sample approach. *Journal of Experimental Criminology*, Vol. 6, Issue 3, 325-349.

ENFORCEMENT OF ALTERNATIVE SANCTIONS IN THE FUNCTION OF CRIME PREVENTION

Summary

Crime prevention is the most important function of criminal sanctions in modern criminal law. Prevention is achieved at different levels: criminal sanction prescription at legislation level (*ante delictum*), activities of criminal justice system after the commission of the offense (*post delictum*), in the execution phase after the imposition of sanctions (*post judicem*), as well as aftercare stage following sanction execution. Enforcement of criminal sanction is not, and should not be, an enjoyable experience for the convicted person. It involves certain degree of repression upon convicted person to the extent necessary to achieve the purpose of sanctions. Severity of sanction, however, is not directly related to the deterrence of actual perpetrator and potential offenders. The authors agree that the prison sentences, among other shortcomings, have weak effects of general and specific deterrence. Moreover, enforcement of prison sentence may lead to the development of criminal disposition and further generation of crime. Alternative sanctions are means of reaction to crime aiming to achieve the purpose of sanctioning by removal of harmful effects of imprisonment. In addition, they can achieve other objectives in the interests of society, convicted and victims of crime. However, the question is what are the potentials of these sanctions in combating crime? Whether the application of alternative sentence may influence the reduction of criminal recidivism and deter potential perpetrators? The aim of this paper is to discuss these issues, as well as the analysis of some elements of enforcement procedures that may be of interest to influence future criminal behavior of convicted.

Key words: alternative sanctions, crime prevention, criminality